

Mia Bašić: O ulozi i stvarnosti emocija u pravu
Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 49, 4/2012., str. 909.-916.

Mia Bašić, studentica III. godine
Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu

O ULOZI I STVARNOSTI EMOCIJA U PRAVU

(osvrt)

András Sajó, *CONSTITUTIONAL SENTIMENTS*, Yale University
Press, New Haven and London, 2010., p. 382.

I.

Jedan od najagilnijih suvremenih američkih pravnih pisaca i svakako jedan od najpoznatijih sudaca **Eric A. Posner**, profesor na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Čikagu s pravom je pisao o zanemarivanju problematike emocija u pravnoj teoriji. Sve one koji su gledali dalje od pozitivizma to je naravno smetalo jer se već na prvi pogled može zaključiti da one igraju važnu ulogu u brojnim i različitim pravnim područjima. Dovoljno je skrenuti pažnju na sljedeće probleme koji ukazuju na tu vezu. Npr. (1) Osoba koja ubija u afektu obično bude manje kriva od osobe koja ubija hladno, proračunato, bez ikakve emocije. Naravno, ne ukoliko je ljutnju izazvala mržnja, a ne sram. (2) Sudac može iz spisa ukloniti slike grozote s poprišta kaznenog djela, jer one mogu izazvati ekstremna raspoloženja osvete ili nelagode; (3) I dalje je neistražena uloga straha koji ovaj ima u odlukama u zrakoplovnom putničkom prejevozu ili transportu robe, odnosno regulacija koju agencije stvaraju kao odgovor na paniku glede zdravstvenih rizika; (4) Medijatori odavno znaju da ljutnja i druge emocije utječu na pregovore, no takve su emocije jednostavno zanemarene u teoriji ugovaranja. Emocionalni odgovor na raskid ugovora nosi brojne implikacije koji služe oblikovanju pravnih lijekova u ugovornom pravu. Iako ova pitanja otvaraju brojna pitanja o odnosima između emocije i prava, pravna teorija, još nije pripravna na odgovore.

Jedan od razloga za negiranje emocija u pravnoj teoriji jesu dominantni pravci u normativnoj pravnoj teoriji, navodi Posner koje počivaju na metodologijama koje nisu dobro podešene za analizu emocija, ili zbog intelektualne povijesti jednostavno još nisu spremne za njihovo fokusiranje. Drugi se razlog može tražiti u primitivnom stanju psihološke literature o ovom predmetu.¹

Ipak, u posljednjih nekoliko godina problematika odnosa emocija i prava pobudila je interes malog, ali uticajnog kruga pravnih pisaca. Jedan od njih svakako je i **András Sajó**, danas sudac Europskog suda za ljudska prava u Strasbourgu i profesor (*on leave*) na CEU (Central European University) u Budimpešti i pisac knjige „*Constitutional Sentiments*“. Glavna pretpostavka „*Constitutional Sentiments*“ jest da ljudska prava nisu rezultat razuma i racionalnosti, već su to produkti individualnih i, što je još važnije, društvenih emocija. Osjećaji, a ne razum,

¹ **Eric A. Posner**, *LAW AND EMOTIONS*, John M. Olin Law and Economics Working Paper No. 103 (2d Series), p. 1; **C. Sanger**, *THE ROLE AND REALITY OF EMOTIONS IN LAW*, *William and Mary Journal of Woman and the Law*, Vol 8, Issue 1, Art. 5,

igraju ključnu ulogu u stvaranju, održavanju i razvoju ustavnih sustava. Strah se pritom javlja kao posebno važan. Naime, bojazan od okrutnosti i nasilja rađa ideju o potrebi neutralnosti pravnog poretka čime se moderni konstitucionalizam naglašava kao središnji alat za stvaranje društva koje će biti lišeno destruktivnih emocija i koje će poštovati prava drugih.

Emocije sudjeluju u izgradnji ustava i kulture konstitucionalizma, koliko god se to možda činilo nevjerojatnim. Budući da prodiru u svaki sektor našeg života ne vidi se razlog zbog kojeg to ne bi bilo moguće i u pravu. No, u povijesti prava nije uvijek bilo tako. Naime, u ovoj domeni razum je bio dominantan. Svi pravni akti i sve sudske odluke vodile su se isključivo razumom, njegovo miješanje s emocijama graničilo je s ludošću. Danas pak nije tako. Istina, razum i dalje vladaju nad emocijom, ali danas se ove dvije pojave isprepliću. Povećanjem svijesti o ljudskim pravima i njihovoj zaštiti, počeli su se usvajati i mijenjati mnogi ustavi.

Ustavi su prije svega zamišljeni kao proizvodi racionalne misli, kao veliki trijumf uma u nametanju pravila građanskog poretka. Ipak, u stvaranju svakog pojedinog ustava emocija igra vitalnu ulogu u oblikovanju ponašanja i, dosljedno tome, nerazumijevanje ustavnog razvoja bit će potpuno bez obzira na ulogu koju pri tome imaju individualni i društveni osjećaji. Drugim riječima, ustavi su pisani da bi regulirali ljudsko ponašanje i djelovanje, a to čine apelom na ljudsko srce, a ne isključivo na razum. Dakako, problematika ustavnih osjećaja odlika je modernog konstitucionalizma, a pogotovo je izražena u stvaranju novih ili mogućem revidiranju starih ustava.

II.

Knjiga „Constitutional Sentiments“ izašla je u izdanju Yale University Press-a, New Haven and London, 2010., str. 382., a koncipirana je u sedam poglavlja. Na početku knjige nalazimo kratak sadržaj, recenziju i uvod (str. 1.- 10.), a nakon sedam uzbudljivih poglavlja na kraju knjige korisno kazalo.

Prvo poglavlje „**From Emotions to Constitutional Institutions**“ (p. 11.- 86.) je teorijski uvod u kojemu se razvoj ustavnih institucija prati od njihova začetka u ljudskim emocijama. U tom smislu, ovo nam poglavlje daje širi uvid u povijesne studije raznih slučajeva, pokazujući kako specifične ustavne institucije nastaju u interakcijama izvedenima iz javnih osjećaja, kao i to kako ustavna rješenja utječu na reguliranje emocija. Javni osjećaji mogu imati temeljnu ulogu u trenutku izrade ustava, ali mogu i dalje utjecati na razvoj konstitucionalizma nakon donošenja ustava. Štoviše, ovo je dvosmjerna ulica: jednom kada je početna selekcija javnih osjećaja smještena u ustav, izbori će početi utjecati i na pravne odluke i na javni osjećaj u svojoj konstantnoj formulaciji. Državne institucije mogu izravno (kroz već postojeća pravila) i strukturalno (putem institucionalnih sporazuma koji oblikuju međuljudske odnose) oblikovati emocije i njihovu interakciju u javnim osjećajima.

Drugo poglavlje „**A Sentimental Déclaration of the Rights of Man**“ (p. 87.- 113.) posvećeno je francuskoj *Deklaraciji o pravima čovjeka i građanina* iz 1789.

gdje autor pokazuje da su posebne emocije ne samo zbilja oblikovale temeljna prava, već su se one nastavile reflektirati kroz ta prava koja su čvrsto utisnuta u tekst ustava. Dalje, Sajó uspijeva čitatelja približiti općoj atmosferi koja je vladala u Skupštini u trenucima donošenja ovog povijesnog dokumenta. Prema njegovoj rekonstrukciji događaja, ukidanje feudalizma i konačno sastavljena pravila koja su formirala „stupove modernog konstitucionalizma... pravnu jednakost, opće i proporcionalno oporezivanje, administraciju uprave, pristup javnom uredu i vladavinu prava“, eruptirala su iz, kako kaže, „lonca podijeljenih emocija“.

Treće poglavlje **„The Greatest of All Reflections on Human Nature: The Constitution of Fear“** (p. 114.- 150.) bavi se osjećajem straha kao temeljnog ustavotvornog društvenog iskustva koje objašnjava različita ustavna rješenja ovisno o tome čega su se ustavotvorci zapravo bojali pri sastavljanju ustava. Pri tome, autor je ovdje postavio američki ustav kao najvažniji primjer razmatranja ove problematike. Štoviše, on tvrdi da je upravo *ustav straha* animirao i ojačao model modernih ustava. Naravno, strah nije jedini važni javni osjećaj u 18. stoljeću koji je pomogao stvaranju američkog ustava. Naime, osobni ponos, ljutnja ili bijes, empatija i entuzijizam, svi oni igraju iznimno važnu ulogu u procesu samodefiniranja jedne nacije i njenih građana. Kod Amerikanaca, prijetnja društvenom statusu radala je tjeskobu, strah i srdžbu, a svi ovi osjećaji rezultirali su otkrićem „otkrićem prava“.

Četvrto poglavlje **„Empathy and Human Rights: The Case of Slavery“** (p. 151.- 194.) predstavlja studiju o prvih sto godina od ukidanja ropstva pri čemu autor navodi kako je suosjećanje imalo krucijalnu ulogu u emotivnoj povijesti abolicionizma. Nadalje, prof. Sajó se u ovom poglavlju znatno udaljava od pravne institucionalno centrirane analize približavajući se više emotivno centriranim metodologijama. Primjerice, on gleda na empatiju kao na emociju i njezine društveno stvorene oblike (sažaljenje, suosjećanje i simpatiju), uzda se u povijest ukidanja ropstva i raspravlja o društvenim, pravnim i kulturnim razlozima zbog kojih suosjećajnost nije uspjela stvoriti usporedivo pravo s obzirom na patnje siromašnih ili slobodnih radnika. Također, u ovom poglavlju možemo pronaći usporedbu abolicionizma u Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama, ali i „tajnu“ uspjeha abolicionističkog osjećaja.

Peto poglavlje **„Freedom to Express What?“** (p. 195.- 245.) detaljnije obrađuje temu prava na slobodno izražavanje. Autor ovdje tvrdi da ja sloboda govora ustavom zaštićena kao sloboda racionalnog izražavanja. Sloboda govora u mnogim pogledima javlja se kao anti-emocionalan institut, kao uspješno odvajanje razuma od emocije. No, Sajó tvrdi da izrazi emocije i razuma nisu tako lako i jasno odvojeni. Čitajući pažljivije stranice ovog poglavlja, vidimo kako nas autor detaljno vodi kroz problematiku slobode izražavanja počevši od izlaganja o njenoj racionalnoj paradigmi, emocijama prepoznatima kao „govor“ i na kraju se uspješno zadržava na temi emocija koje se suprotstavljaju slobodi govora.

Šesto poglavlje **„The Containment of Passion: Assembly, Religion, and Popular Sovereignty“** (p. 246.- 268.) nešto je kraće, no ostala poglavlja dakle

autor ga je praktično podijelio u dva dijela. U prvom dijelu autor iznosi svoja zapažanja o mentalitetu mnoštva, dok u drugom proučava privremene pravne reakcije na javna okupljanja. Sajó tvrdi kako je kontrola ustavnih emocija najvećim dijelom odraz društvenog sastava strasti koje imaju samo ograničeni izravni učinak na zakonodavstvo i reguliranje njihova kolektivnog razvitka. Također, drugi dio bavi se privremenim sudskim pristupima demonstracijama gdje autor naglašava kako je u stabilnim demokracijama pristup masovnim okupljanjima okružen optimizmom o ljudskoj racionalnosti i samokontroli. Posebni oblici kolektivnog ponašanja poput organiziranih religijskih manifestacija, glasovanja i drugih aktivnosti povezanih uz izbore zapravo imaju bolji tretman. Naime, oni su gotovo bezuvjetno slobodni iako ih je jednaka razina iracionalnosti trebala učiniti jednako sumnjivima. Međutim, organizacije koje kontroliraju ovakve aktivnosti (naprimjer, crkve i političke stranke) vidno su sposobne sadržavati strasti bitnih okupljanja. Profesor Sajó ovo poglavlje zaključuje tvrdnjom kako su konstitucionalna ograničenja izravnog sudjelovanja građana u političkom procesu zapravo izrazi sličnih zabrinutosti.

Sedmo poglavlje „**Shame: On Hidden Constitutional Sentiments**“ (p. 269.- 306.) detaljno se bavi osjećajem srama i utjecajima koje ono ima na ustav. Sram, poput drugih moralnih osjećaja, omogućava ljudima da prihvate moralne tvrdnje i, također, stvara moralne presude. Sajó tvrdi da ustavno pravo odgovara na aktualna društvena i osobna iskustva srama. Štoviše, on smatra kako ustavno pravo i prekršajno pravo izričito predviđaju zaštitu prema određenim društveno odabranim oblicima srama u pravu na prava osobnosti i privatnosti. Strah može biti pomiren sa autonomijom, no naša kultura je sve manje i manje spremna osloniti se na osjećaj srama koji će usprkos tome imati nepuno priznatu ulogu u našim odnosima.

A. Sajó nam je u ovoj knjizi nastojao prikazati ulogu emocije u ustavnom pravu, prihvaćajući stajalište da se ne može razumjeti ljudsko ponašanje i pravo kao čisto racionalan pothvat. Njegova hipoteza jest da emocije, kroz komplicirane mehanizme, imaju stvarni učinak na ustavni plan i pravo. Ova knjiga je ponajviše deskriptivna: ona nudi nebrojene načine na koje su emocije utjecale i još uvijek utječu na oblikovanje ustavnih instituta. Knjiga *Constitutional Sentiments* pruža nam jedan novi uvid u same temelje prava, u zamršenosti pravnih institucija i skrivene genealogije stvaranja prava. Kao što ova knjiga pojašnjava, ustavi su ljudske tvorevine koje utjelovljuju sve aspekte našeg čovječanstva. Ova knjiga predstavlja primjer ozbiljne sinteze znanja o pravu i njegovim izvorima te smo uvjereni da će interesirati sve čitatelje koje i dalje zanima društveni i politički život čovjeka.

III.

Recentno pobuđeni interes za odnos emocija i prava, ulogom emocija u pravu posebno je potakla tzv. rodna jurisprudencija (*gender jurisprudence*).²

² C. Sanger, THE ROLE AND REALITY OF EMOTIONS IN LAW, *William and Mary Journal of*

Jurisprudencija je postojala, ali feminističkog pojma roda, spola, još nije bilo. Pojava knjige **S. A. Bandes** "The Passions of Law" uvelike je promijenila scenu. Ova je knjiga predstavljala antologiju koja je napokon trebala otkriti ulogu koju imaju, odnosno nemaju ili je tek trebaju imati emocije u praksi koncipiranja prava i pravednosti. Važnost ovoga djela sastojala se je u zajedničkom multidisciplinarnom pristupu pravnika, psihologa, filozofa koji su zajedno otvarali najvažnija i vrlo zanimljiva pitanja iz samog središta pravne filozofije. Takva su npr. bila pitanja koju ulogu i koji efekt emocije imaju na odlučivanje sudaca, odvjetnika, porotnika i stranaka. Koje emocije pripadaju određenoj pravnoj grani? Postoji li hijerarhija emocija i koji izvori omogućuju njenu identifikaciju. Na koji način možemo evaluirati ulogu emocija u tako različitim kontekstima kao što je izricanje smrtno kazne, zakoni o istospolnim brakovima, zločinima iz mržnje.³ Paradigmatičan tekst o sensitivnim sucima koji duboko proživljavaju odlučivanje u kojemu se prelamaju sučeve emocije i ratio zakonodavca je npr. dolje navedena poetska trilogija Laure Huges koju smo preveli u slobodnom stihu⁴:

I – "Klasično opće pravo. Sudim i presuđujem, potpora mi znaju biti Coke, Hale i Blackstone. Oni su dio mog iskustva, ali ostajem dosljedan sebi. Bistar sam, imam pravi engleski stav bez imperativa mudrosti. Kao sudac sam poput proroka, glasnik koji izgovara pravo, ali ga ne stvaram i određujem. Pravo razumjem bez razmišljanja, usavršavajući osobni, povlašteni razum kojeg samo iskusni mogu steći. Pa ipak, nema u njemu logičnog, osobnog, i trezvenog.

Djelujem u okvirima običajnog, nepisanog prava. Moje znanje o njemu čak se i ne mora temeljiti na čitanju, jer ono izvire iz duge tradicije gdje se pravilo prihvaća tek nakon dugog ponavljanja. Pravo se kristalizira tek onda kad ga ponovi sljedeći sudac. Sudac, dakle ne može izreći pogrešno pravo, jer da bi pravo uopće postojalo ono mora biti to što jest. Prebirem po svom pamćenju. Znanje o pravu pojavljuje se tek kad uronim u njega. Vježbanje prava nije prakticiranje kulta koje mi ispire i oblikuje mozak, ono traje sve dok me ono ne počne voditi ko mjesec svoje mjesečare... Unatoč svemu, o tome se zbori kao da je sve to jedno osobno iskustvo. Budući da konce povlači tradicija, kao sudac ne kontroliram vlastitu odluku. Tradicija je Tvorac i njegova Biblija. Ja sam samo jedan u nizu bezličnih lutaka. Ali svemoćan.

Gledam straga i sprijeda kako bih odluku uskladio s prošlosti, a da istovremeno ne stvorim prepreku budućnosti. Tako ona ostaje u kontinuitetu vremena. Pravo prolazi kroz vrijeme poput žice kroz njegovo središte vezujući me duplom pupčanom vezom za ono prije i ono poslije. Taj niz ionako završava u beskraju.

Sudac je ikona klasičnog općeg prava. Njegova je odluka ključ prava, mada

Woman and the Law, Vol 8, Issue 1, Art. 5,

³ S. A. Bandes (ed) THE PASSIONS OF LAW (CRITICAL AMERICA SERIES), NYU Press 2001, 368 p.

⁴ Više v. kod J. Hamer, SENSITIVE JUDGES-HOW TO RESOLVE THE TANGLE OF LEGAL DECISION-MAKING AND EMOTION, Utrecht Law Review, Vol. 8, Issue 1(2012), p. 189-199. <http://www.utrechtlawreview.org/index.php/ulr/article/viewFile/188/187>

ga u suštini tek uči.

II - Pozitivizam. Parlament sada vlada bez monarha, ali i dalje postoji 'volja suverena'. Presuda je sada u drugom planu, U prvom je zakonodavac, a na licu jednog suca briga.

Mišljenje suca prestaje biti važno, tako je bilo i u općem pravu, ali tamo su suci barem bili ključne figure. Sada se oni uglavnom dosađuju primjenom "tzv. zakona", a ni pravo se više ne izriče. Sada su najvažnije provjerene zakonske činjenice, dok se sve drugo stavlja pod lupu provjere. Priručni komentari u koje kao sudac gledam puni su pravila koja mi se čine besmislenima. Sada primjenjujem gomilu objektivnih činjenica, svoj pravorijek izbacujem poput računala, ali od početka iz dubine srca znam da moj odgovor ne čini dobro. Iscrpljeni sudac nije vlast, pravo stvara organ nedjeljiviji od njega. A kako ne mogu pridonijeti njegovoj vrijednosti, jer je uglavnom primjenjujem, mogu odlučivati samo o važenju propisa. "Zakonsko porijeklo" prava postaje jedini uvjet, zakonitost izvora prava izvodi se iz pravila prepoznavanja, ili ako vam je draže iz pravne norme... Niz ide od jedne do druge pravne norme... sve do temeljne norme, ili do zapovijedi volje suverena, uz koju stoji sankcija.

Raznolikost sad posređuju birokrati, ali ne zbog tradicije, već zbog prava koji iskrivljuju Istinu, kojoj ona nije briga. Pravo je uvijek ono što 'jest', nikad 'ono što bi trebalo biti'.

Kao sudac žalim čovjeka čije sam srce slomio, ali mislim si - "Što sam drugo mogao učiniti?" Pravo je bilo legitimno, odgovor kojeg sam dao je ispravan, logičan. Pa zašto se onda osjećam tako potišteno?

Sudski službenik poziva sljedeću stranku. Još jednom počinje mučna potraga za odgovorom. No, briga je prolazna jer se odgovor daje, bez mnogo dvojbi, kroz igru u kojoj se činjenice ne osjećaju.

Nisam proučavao Hart-a, Austina-a, Betham-a ili Kelsena-a, ali njihove 'čiste teorije' svakodnevna su stvarnost, mučenje. "Pozitivno pravo" me obvezuje, ono nije nužno pravedno, ali je razborito. Nesvjesno sam postao pokusni kunić u njihovu eksperimentu.

III. Realizam. *Stvarnost grize. Nije važno ako kazujem neodređene stvari, moje riječi se ionako ne uzimaju u obzir. Jedino značenje imaju moja djela, ponašanje, i to onda kada moje radnje djeluju na druge. Među sucima sam treći, ali isto tako mogu biti i robot. Ako i govorim, to je monolog. Moje riječi su nevidljivije od bezličnog suca općeg prava, ali su zato moje radnje presudne. Moje riječi su nebitnije od suca pozitivista koji jedva primjenjuje pravo, ali je zato moja nazočnost presudna. Najmlađi sam sudac, žao mi je drugih, ali mislim da je moj slučaj još teži. Naime, ja nemam glas.*

Čudi me da me uopće možete čuti. Zbunjen sam, razočaran, zaveden. Moja odluka nije više doli obična radnja. Kao da su moji zaključci puka šala. Padaju na gluhe uši. Nema interesa za knjige koje pišem, opća načela koja priznajem, ili Bože sačuvaj, za bilo koje apstraktno pravilo koje možda primijenim. Temelji ne

znače ništa. Jedino značenje presude jest pravo na djelu. Misle da sam nekakav socijalni instrument, ali ja mislim da tek radim svoj posao.

Bilo što izvan ovog suda, ove ustanove, nestvarno je. Ovdje sam im od vitalnog značaja. Ali opet nisam. Govorim ali me ne možete čuti. Ja sam sudac koji, poput mudrog majmuna, vidi i može biti viđen, ali ne može govoriti. Ishod svega toga je taj što moja odluka možda i ne bude presuda! Možda i ne bude pravo! Kažu da je svaka odluka koju donesem, koja me izmuči, tek jedan slučaj, ne pravo. Moguće da to postane jednom kad moju odluku potvrdi drugi sudac (I tu smo u punom krugu došli natrag do općeg prava). Ali, što sljedeći sudac zna ako on ne može ni čuti moj um? Kažu da se pravo može utvrditi kao takvo jedino u trenutku njegovog učinka na ljude. Čak i tada, moguće je da se radi samo o odluci s posljedicama, ne više od čina. Kako se ikad mogu uklopiti u sustav ako moje presude ne mogu?

Ne mogu se ni pomaknuti, a da me ne zaskoče, ne mogu ni trepnuti, a da to ne preispituju, zašto me ne mogu poslušati? Stalno me kritiziraju, a da ne razumiju zašto radim to što radim. Zna li kako je teško biti glumac bez glasa? Violina bez žica?

Sjede u mojoj sudnici sa svojim bilježnicama i s "empirijskim razlogom" prikupljaju podatke od mene, kao u laboratoriju promatraju moje vještine, tehnike, ali ne slušaju moje razloge. Misle ako sagledaju moju vještinu razabrat će i moj sustav rada. Da bi ga legitimirali, baš kao što je iskustvo bilo izvor legitimnosti suca općeg prava. Zar nemaju niti malo zdravog razuma? Zar se ne poznajem i zar ne mislim bolje od onoga što oni rade?

Vide posljedice mojih radnji, a da ne razumiju osnove. Kako me mogu kritizirati samo po učincima? Oni misle da je "indukcija" legitiman alat, ali znanstvene metode analiziraju pravo isto kao i ulje što se miješa s vodom. Trebao bi znati. Misle da su jako pametni, toliko objektivni, ali, čak i oni imaju predrasude... ne mogu niti slušati. A slušati drugoga primarni je alat svakog inteligentnog ljudskog bića. Govorim o realistima. Grižu me.⁵

Tenzije **L. Hughes** koje se kreću između čvrstog zahtjeva o nepristranosti i distanciranosti suca koji se ne smije emocionalno angažirati, i ideala suca kojega pokreće strast za pravom i pravdom nije zloćudna izraslina u corpusu prava. Njena trilogija pokazuje da emocije u pravu žive kao važan čimbenik kako pri donošenju sudskih odluka tako i pri stvaranju pravnih akata. Ratio više nije jedini čimbenik koji prevladava u stvaranju prava. Ta se dva faktora isprepliću, a načina na koji to čine doista je mnogo. Kompozicija „razuma i osjećaja“ (Jane Austen) došla je do izražaja u nizu značajnih literarnih djela. Pravnici kao što su Bernard Schlink, Erle Stanley Gardner, John Grisham, Scott Turow, Richard North Patterson i Wallace Stevens možda su najpoznatiji pisci popularnih djela koji su temu odnosa prava i emocija proširili preko granica sudnica i akademskih pravnih disciplina.

Bilo bi zanimljivo istražiti genezu i stil pisanja odluka jednog od velikih

⁵ **Hughes, Laura** --- "JUDGES OF JURISPRUDENCE: A POETIC TRILOGY" [1997] 4(1) Deakin Law Review 93.

sudaca Vrhovnog suda SAD **Justice Blackmuna** čije je *dissenting* mišljenje u znamenitoj odluci *DeShaney v. Winnebago County Department of Social Service* neprevaziđeno po emocionalnoj punini izraza kojom je stari sudac iskazao svoje stajalište prema žrtvi i državi:

“Jadni mali Joshua. Bio je žrtva bezbrojnih napada od strane neodgovornog, nasilnog, kukavičkog i neobuzdanog oca, ali i napušten od (države) i svih onih koji su ga trebali štiti, pa su ga ostavljali u opasnosti, i mada su znali ili čuli što se zbiva, nisu ni malim prstom mrknuli, osim što su, kako je to Sud zabilježio – ‘uredno i redovno bilježili te incidente u predmetnom spisu.’”⁶

Knjiga A. Sajoa, poetska trilogija L. Hauges, mišljenja suca Blackmuna tek su neki od sjajnih primjera personaliziranog i humanog razumijevanja uloge emocija u pravu. Takve doprinose treba otkrivati i zagovarati ako ni zbog čega drugoga a onda uvijek zbog toga što su emocije najčešće izvor angažmana i briga za one koji su pred pravom najnemoćniji i koji od prava uvijek očekuju pravdu, a ne teret i kaznu.

⁶ *DeShaney v. Winnebago County Department of Social Service*, 489 U.S. 189, 213 (1989) (J. Blackmun, dissentign)